

О.А.Зимовець,
аспірант
(Житомирський державний університет)

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається проблема формування творчої особистості студентів педагогічних університетів, дається аналіз літератури з проблеми, наводяться приклади застосування комп'ютерних технологій в процесі пошуково-творчої діяльності.

Сучасний розвиток української держави, вибір курсу на демократизацію суспільства та входження до європейського освітнього простору відповідно до положень Болонської декларації передбачає впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширення власних і науково-технічних здобутків в ЄС. Інтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, вимагають створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти. Реалізація даної мети зумовлює потребу в подальшій модернізації вітчизняної системи освіти, покликаний здійснити підготовку нового покоління науково-педагогічних кадрів з високим рівнем професіоналізму, здатності до творчого саморозвитку та інноваційної педагогічної діяльності. Тільки за таких умов сучасна вища школа здатна забезпечити підготовку нової генерації майбутніх фахівців, спроможних вільно орієнтуватись в тих змінах, які вимагають інтеграційні процеси, пристосовуватися до нових умов та вміти вирішувати нові завдання, які перед нами ставить суспільство.

Однак, на нашу думку, в умовах гуманізації та демократизації освіти особливої цінності набувають педагоги, які здатні виявляти нетрадиційне мислення, творчо і нестандартно аналізувати сутність явищ навколишнього світу та зв'язки між ними, вміти на базі цього аналізу створювати нові і непередбачені ідеї, швидко знаходити вихід у проблемних ситуаціях та обирати оригінальні рішення, тобто творчі особистості.

Проблемі формування *творчої особистості* вчителя приділяється багато уваги як у вітчизняній так і зарубіжній науці. В контексті цієї проблеми науковці розглядають такі поняття як “креативність”, “творчість”, “креативна особистість”, “педагогічна творчість”, “педагогічна креативність”, “творча індивідуальність”, “творчий саморозвиток”, “творча самореалізація”. При цьому найбільш ґрунтовно аналізуються наступні теоретичні аспекти:

- співвідношення поняття “педагогічна творчість” із супровідними ознаками, властивостями, якостями особистості (В.О. Лісовська, В.А. Крутецький, М.М. Поташник, Л.А. Степанко та ін.);
- індивідуальний стиль діяльності особистості як найважливіша ознака її творчості (Є.А. Клімов, В.С. Мерлін, Н.І. Петров, Я.А. Пономарьов та ін.);
- механізм взаємозв’язку творчого мислення і педагогічної майстерності (Ю.П. Азаров, В.І. Загвязинський, І.А. Зязюн, Н.М. Тарасович та ін.);
- розвиток науково-педагогічного стилю мислення як першооснови становлення творчої особистості вчителя (Ю.К. Бабанський, В.О. Сластьонін, Г.І. Щукіна та ін.);
- суб’єктивні аспекти педагогічної творчості, види і механізми педагогічної імпровізації (В.А. Кан-Калик, А.Й. Капська, М.Д. Нікандров та ін.);
- педагогічні умови, шляхи, засоби формування творчої особистості (С. О. Сисоєва, В.І. Андрєєв, Н.В. Кичук, М.В. Демінчук, Л.М. Лузіна, О.Г. М.В. Мороз та ін.);
- методики виявлення і розвитку творчих якостей особистості, вивчення обдарованості та система роботи з обдарованою молоддю (Г.О. Балл, М.С. Смульсон, М.О. Холодна, О.Л. Музика, О.О. Музика, О.Є. Антонова та ін.).

Важливість формування творчої особистості відобразилось в появі таких нових понять як “креативна педагогіка” (Д.В. Чернілевський, А.Алейніков) та “педагогіка творчості” (В.І. Андрєєв, Я.А. Пономарьов, С.О. Сисоєва).

Крім того, слід зазначити, що реалізація соціального замовлення суспільства щодо підготовки фахівців нового типу вимагає застосування сучасних засобів управління навчальною діяльністю студентів, зокрема й комп’ютерних. Саме тому педагоги і психологи здійснюють цілеспрямовані спроби осмислення ролі функціонального використання *комп’ютерних технологій*, визначення їх реального впливу на процеси навчання, виховання, на закономірності формування знань, умінь, навичок та якостей особистості. Сьогодні завдяки дослідженням В.В. Давидова, В.Я. Ляудіса, Ю.І. Машбиця, В.В. Рубцова та інших учених найбільш повно розроблені психологічні основи використання ком’ютерно-орієнтованих технологій при підготовці майбутніх фахівців.

Дидактичний аспект проектування комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання розроблений менше, хоча саме він зумовлює ефективність їхнього застосування у навчальному процесі. Так, загальнопедагогічні аспекти використання комп'ютера досліджували В.Ю. Биков, І.Є. Булах, М.І. Жалдак, В.К. Конєва, Н.В.Морзе, Н.П. Дементієвська; дидактичні аспекти, а також функції комп'ютера - В.В. Одегова, І.В. Синельник, Н.Ф.Тализіна; методику застосування комп'ютерів аналізували Т.В.Габай, Ю.І.Лобанов. Принципи використання інформаційно-комп'ютерних технологій під час навчання різних дисциплін досліджуються О.Г. Глазуновою, І. О. Теплицьким, О.Ю. Афанасьєвою, Л.С. Глобою, С.В. Росохою, О.М. Джерджулою, М.М. Козяром, Ю.В. Лук'яненком, І.В. Сальник та ін. Активно працювали в цьому напрямі такі зарубіжні вчені, як Д.Кендау, Д.Доєрті, Дж.Йост, Т.Барський, С.Бандерсон, Т.Ейджер, А. Лесгодс, Г.Кєдровіч, Й.-Л. Мартинанд, Ф.Янушкевич та інші.

Однак, аналіз сучасної педагогічної літератури засвідчив, що таке питання як використання комп'ютерних технологій у формуванні творчої особистості студентів не було предметом спеціального науково-педагогічного дослідження. Тому така тема є *актуальною* і потребує подальшого вивчення. Отже, мета даної статі:

- проаналізувати сучасні підходи щодо визначення поняття “творча особистість” та якостей, які для неї характерні;
- визначити шляхи формування творчої особистості студентів педагогічних університетів у навчальному процесі;
- показати, яким чином можна використати комп'ютерні технології для більш ефективного формування вищезазначених якостей.

Зупинимось спочатку на визначенні поняття “*творча особистість*”. С.О. Сисоєва вважає, що фундаментом творчої особистості є її *креативність*.

Американський психолог Д.Гілфорд, який вперше ввів це поняття в науковий обіг у середині ХХ ст. розумів під креативністю творчу обдарованість особистості. Досліджуючи інтелектуальні здібності людини, структуру її інтелекту, виділив два базові типи мислення: дивергентний і конвергентний. Конвергентне мислення приводить до єдиного правильного, зумовленого даними фактами, рішення. Дивергентне – це тип мислення, який рухається у різних напрямках, менше обмежене заданими фактами, допускає зміну шляхів вирішення проблеми та приводить до більш непередбачених результатів. Саме цей тип мислення він вважав “серцевиною”, “ядром” творчої обдарованості, креативності. За Д. Гілфордом креативність характеризується шістьма основними *параметрами*:

- здатністю до виявлення й формулювання проблем;

- здатністю до генерування великої кількості ідей;
- гнучкістю – здатністю до продукування найрізноманітніших думок;
- оригінальністю – здатністю відповідати на подразники нестандартним способом;
- здатністю вдосконалювати сприйманий об'єкт, додаючи певні деталі;
- здатністю розв'язувати проблеми шляхом реалізації відповідних аналітико-синтетичних операцій [8].

Згодом ці дослідження продовжував інший американський психолог, учень і послідовник Д.Гілфорда Е. П.Торранс. Е.П. Торранс визначав креативність як процес появи чутливості до проблеми, дефіциту знань про об'єкт, їх дисгармонії та фіксації цих проблем. Основне завдання, яке він ставив перед собою – отримати модель творчих процесів, які відображають їх природну складність. В основі цього методу як раз полягає здатність до дивергентного мислення (Д. Гілфорд), перетворення і асоціювання, здатність породжувати нові ідеї та розробляти їх. Е.П. Торранс виділяв такі основні *показники креативності*: швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість [9].

Варто також згадати експрес-метод психодіагностики креативності Д.Джонсона, який включає такі *характеристики креативності*:

- чутливість до проблеми, надання переваги складним речам, здатність відчувати тонкі, невизначені, складні, суперечливі особливості навколишнього світу;
- здатність висувати та виражати велику кількість різноманітних ідей, образів, гіпотез, варіантів;
- використання різноманітні стратегій рішення проблеми, здатність пропонувати різні види, типи, категорії ідей;
- здатність доповнювати ідею різноманітними деталями, розробляти, вдосконалювати ідею-образ;
- оригінальність, нестандартність мислення і поведінки, унікальність результатів діяльності, індивідуальний стиль;
- здатність до перетворення, розвитку образів та ідей, динамічність, винахідливість, здатність до структурування;
- емоційна зацікавленість у творчій діяльності, почуття гумору, інтерес, потреба, творча мотивація;
- незалежність мислення, оцінок, поведінки, відповідальність за нестандартну позицію, стиль поведінки з опорою на себе, самодостатня поведінка [1: 114-116].

На наш погляд, досить ґрунтовне визначення креативності надає дослідник Т. А. Баришева. За її означенням, креативність – це “інтегральна властивість особистості, творчий

потенціал, творчі можливості людини, які проявляються в інноваційних перетвореннях у всіх сферах життя – мисленні, почуттях, спілкуванні, пізнанні, окремих видах діяльності тощо” [1]. На її думку, структура креативності включає в індивідуальних варіантах своєрідне та унікальне поєднання мотиваційних, емоційних, інтелектуальних, екзистенціальних, комунікативних креативних якостей та компетентність [2].

Отже бачимо, що креативність – поняття багатогранне і комплексне. Рівень її сформованості частково залежить від природних якостей. Але щоб сформувати дійсно творчу особистість недостатньо мати лише креативні здібності, закладені генетично. В зв'язку з цим С.О.Сисоєва розрізняє поняття “*творча особистість*” та “*креативна особистість*”. Вона визначає креативну особистість як особистість, яка має внутрішні передумови (особистісні утворення, нейрофізичні задатки, специфіку когнітивної сфери), що забезпечують її творчу активність, тобто не стимульовану зовні пошукову та перетворювальну діяльність. Але творча активність, на її думку, не завжди є продуктивною. Продуктивну творчу активність вона називає творчою діяльністю, тобто творчим процесом, внаслідок якого виникає нове досягнення. Таким чином, *творча особистість* – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності. В зв'язку з цим вона виділяє такі якості, характерні для творчої особистості:

- проблемне бачення;
- здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей;
- здатність до дослідницької діяльності;
- уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію;
- розвинуте уявлення, фантазію;
- здатність до виявлення протиріч;
- здатність до подолання інерції мислення;
- здатність до між особистісного спілкування. [3].

О.М. Пехота, підсумовуючи думки дослідників з цього питання (С.О. Сисоєвої, Н.В. Кичука, А. Н. Лука та ін.), визначає *творчу особистість* як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерний. Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою є наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання [4].

Як бачимо, творчі здібності не є статичними. Їх формування в значній мірі залежить від організації пошуково-творчої діяльності. Тому завдання вищої школи – створити максимально сприятливі умови для “пробудження” та розвитку творчого потенціалу кожного студента. Студент повинен відчувати, що для нього не існує нічого неможливого, є тільки стереотипи, штучні перепони, які заважають розкриттю його внутрішнього “Я”. Він повинен відчувати це і з боку викладачів, і з боку студентів на протязі всього навчально-виховного процесу. Щоб вирішити це завдання викладач повинен:

- організовувати свою діяльність на гуманістичних засадах, оскільки тільки атмосфера щирості, взаємодії, приязні, емоційної співдружності та поваги до думки кожного сприяє максимальній творчій самореалізації;
- спрямовувати діяльність студентів на розв’язання певних суперечностей або проблем, оскільки виникнення нових ідей відбувається при нестачі або неоднозначності інформації;
- шукати нестандартні форми роботи для створення додаткової мотивації до креативної діяльності.

Виходячи з даних вимог ми пропонуємо організовувати пошуково-творчу діяльність в навчально-виховному процесі за такими *напрямами*:

- 1) використання пошуково-творчих завдань (ПТЗ) під час аудиторних занять та самостійної роботи;
- 2) проведення нестандартних занять;
- 3) участь студентів у науково-дослідницькій діяльності.

На нашу думку, одним із ефективних засобів формування творчої особистості студентів є комп’ютер. Він дає нові можливості для творчого розвитку, дозволяє звільнитись від звичного повсякденного шаблону в навчанні та поглянути на речі під іншим кутом зору. *Комп’ютерні технології* мають певні переваги перед традиційними завдяки:

- створенню специфічного креативного середовища, в якому кожен студент може спробувати свої творчі здібності в нетрадиційній ситуації;
- можливості застосування різних режимів роботи (індивідуальних, групових, парних);
- створенню додаткової мотивації до творчості завдяки розширенню технічних можливостей для втілення будь-яких ідей;
- необхідності використання так званих НМВР (термін за Б.Блумом), тобто навичок мислення високого рівня – аналізу, синтезу, оцінювання в процесі роботи з комп’ютером, які, як ми бачили, є ознакою і креативного мислення.

Проаналізуємо, яким чином можна використати комп'ютер, виходячи із напрямків організації пошуково-творчої діяльності, зазначених вище та наведемо деякі приклади реалізації цих напрямків в рамках професійно-спрямованого курсу з англійської мови для студентів фізико-математичному факультету.

1. Використання пошуково-творчих завдань.

Ми взяли за основу завдання, запропоновані в портфоліо проекту, створеному за програмою “Intel® Навчання для майбутнього” [5]. В процесі вивчення теми “Астрономія” студентам були запропоновані такі завдання :

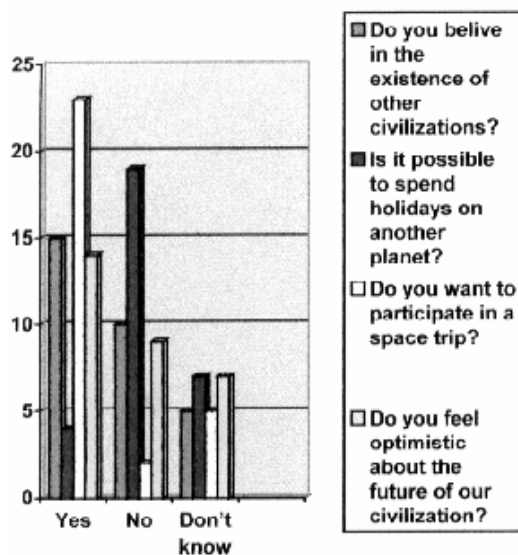
Завдання 1

– Придумайте проблемні запитання з теми, проведіть соціологічне опитування серед однокласників та представте результати у вигляді організаційної діаграми в форматі Microsoft Excel або Microsoft Word.

Студенти проводили опитування по таких питаннях:

- Чи віриш ти в існування інших цивілізацій?
- Чи можливо провести канікули на іншій планеті?
- Чи хотіли б ви взяти участь у космічній подорожі?
- Чи відчуваєте ви оптимізм стосовно майбутнього нашої цивілізації?

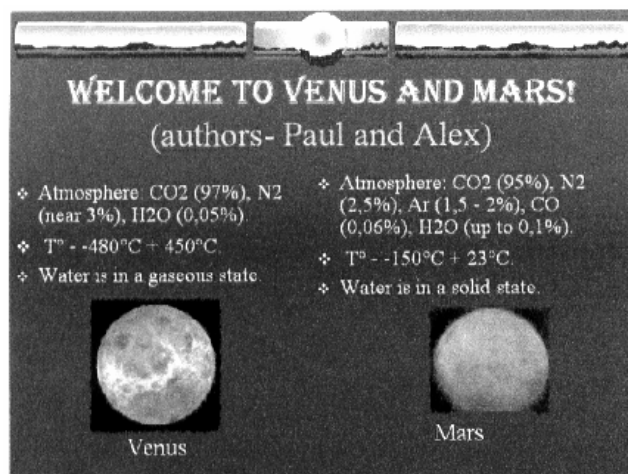
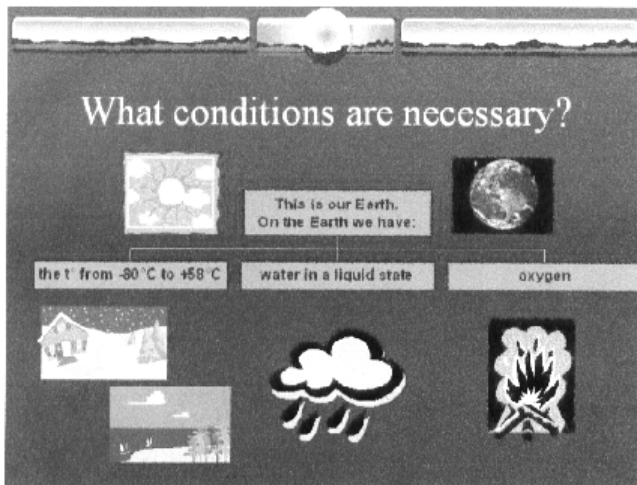
Результати були представлені у вигляді діаграми.

Завдання 2

– Визначте, чи дійсно можливо на сучасному етапі розвитку науки провести канікули на іншій планеті. Дослідіть за допомогою електронної енциклопедії та мережі Internet, які умови є на планетах Сонячної системи і чи придатні вони для існування людини. Представте результати вашого дослідження у вигляді мультимедійної презентації у форматі Microsoft Power Point.

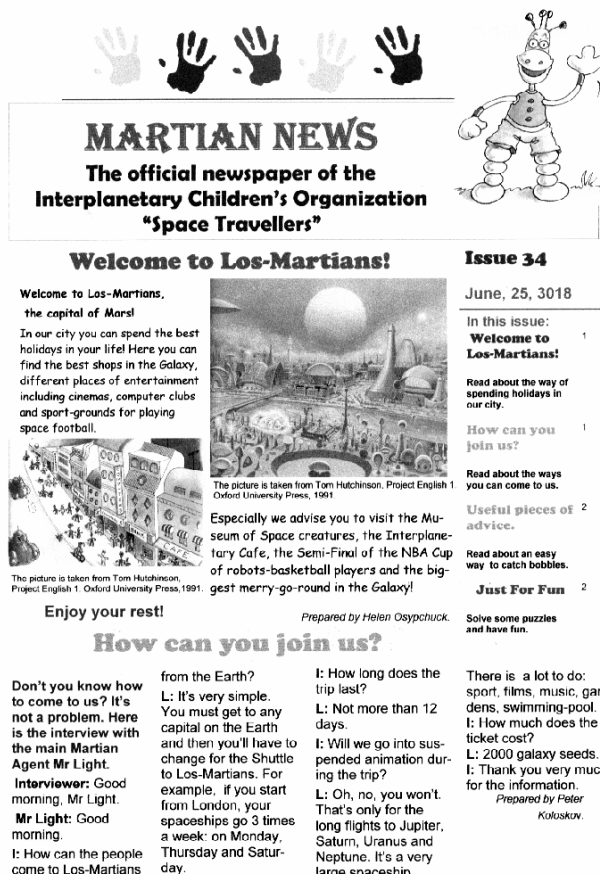
Студенти працювали в групах та створили презентацію із 7 слайдів (нижче приведені третій та п'ятий слайд). В результаті дослідження студенти прийшли до висновку, що жодна з планет не відповідає умовам існування людини, але найбільш близькою до земних умов є Марс.

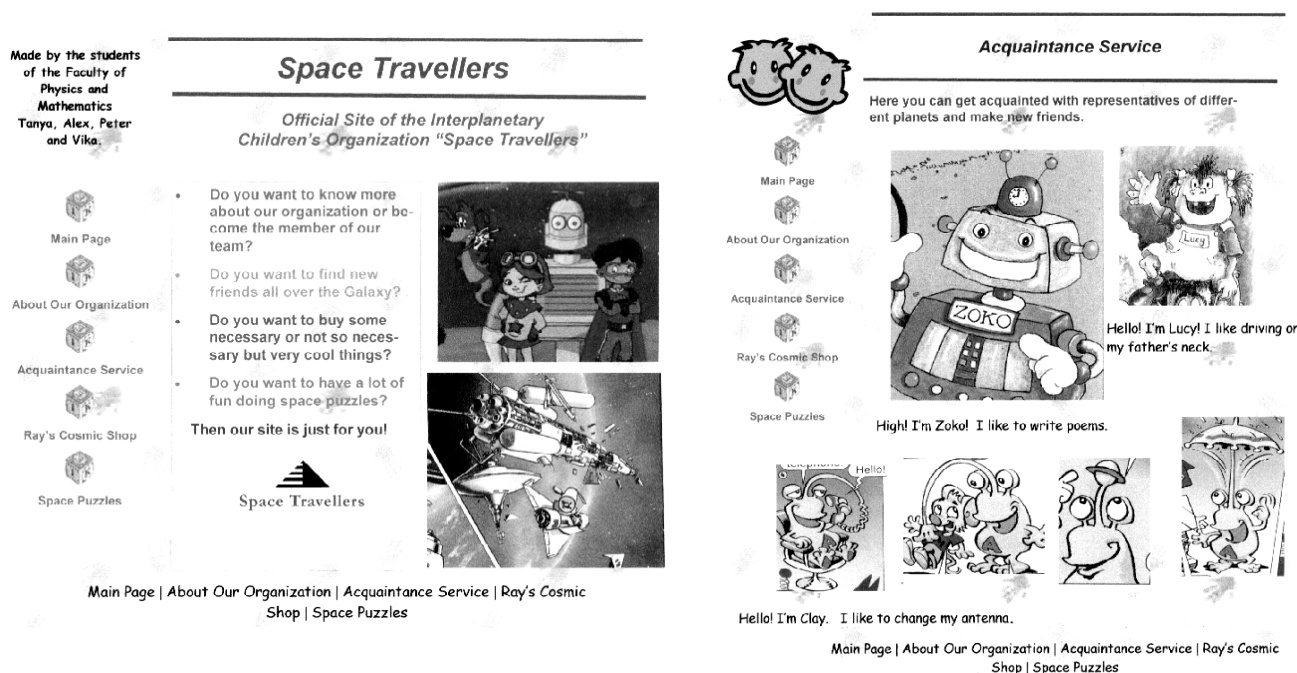
Завдання 3

– Уявіть, що ми живемо в XXII столітті і все ж таки змогли втілити нашу мрію – побувати на іншій планеті. Уявіть собі наше життя в майбутньому. Створіть публікацію та Web-site, які б відображали реалії того часу в форматі Microsoft Publisher.

А) Студенти працювали в групах та створили публікацію у вигляді інформаційного бюлетеню (газета “Марсіанські новини”).

Б) Студенти працювали в групах та створили офіційний сайт міжпланетної організації “Космічні мандрівники” (сайт поданий в скороченні – головна сторінка та сторінка “Служба знайомств”).

2. Проведення нестандартних занять.

Саме заняття з використанням комп'ютерних технологій вже є нестандартним. Але крім того, можливості комп'ютера можна використовувати при проведенні інших видів нестандартних занять – занять-конференцій, занять-екскурсій, занять-рольових ігор, занять-змагань, занять-прес-конференцій, театралізованих занять, бінарних занять, занять на міжпредметній основі тощо. Конкретні розробки таких занять будуть представлені нами в подальших публікаціях.

3. Участь студентів у науково-дослідницькій діяльності.

Прикладами використання комп'ютерних технологій у науково-дослідницькій діяльності можуть бути участь у науково-практичних студентських Інтернет-конференціях, участь у Інтернет-проектах “Друг по листуванню” (E-pal project), захист рефератів та групових проектів. Під час науково-дослідницької діяльності студенти використовують пошукові системи мережі Internet, диски, сканери, електронну пошту та обробляють результати за допомогою комп'ютерних програм Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Publisher WinRAR та ін.

Безумовно, дана стаття не вичерпує всіх аспектів формування творчої особистості студентів педагогічних університетів за допомогою комп'ютерних технологій. Наші подальші дослідження будуть присвячені створенню класифікації пошуково-творчих завдань

з використанням комп'ютера, розширенню програмних засобів, залучених до навчального процесу та розробці нестандартних занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Креативный ребенок: Диагностика и развитие творческих способностей. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 416 с.
2. Барышева Т.А. Креативность. Диагностика и развитие. СПб., 2002.
3. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навч. посібник. – К.: ІСДОУ, – 1994 – 112с.
4. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За ред. О.М. Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 225 с.
5. Intel® Навчання для майбутнього. – К.: Видавнича група BHV. 2004. – 416с.
6. Болонський процес: Нормативно-правові документи /Укладачі: З.І. Тимошенко, І.Г. Оніщенко, А.М. Греков, Ю.І. Палеха. – К.: Вид-во Європ. ун.-ту, 2004. – 102с.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
8. Guildford Y.P. The nature of human Intelligence. - #4, 1962.
9. Torrance P. Education and creative potential. Minneapolis, 1963.

Зимовец Е.А. Формирование творческой личности студентов педагогических университетов с использованием компьютерных технологий.

В статье рассматривается проблема формирования творческой личности студентов педагогических университетов, даётся анализ литературы по данной проблеме, приводятся примеры использования компьютерных технологий в процессе поисково-творческой деятельности.

Zymovets O.A. The Formation of Creative Personalities of the Students of Pedagogical Universities with the Help of Computer Technologies.

The article deals with the problem of formation of creative personalities of the students of pedagogical universities; the analysis of the literary sources is given, the examples of using computer technologies in creative activity are illustrated.